

s težkim orožjem (topovi, tanki in tudi letala), na osnovi skrbno izdelanega strateškega in operativnega načrta izvede ofenzivo proti partizanskim silam. Na goriški fronti so se partizani ob vsestranski podpori prebivalstva nekaj dni hrabro upirali številčno in v orožju mnogo močnejšemu sovražniku. Po zlomu goriške fronte ob koncu septembra so nemške enote prodrle na primorsko podeželje. Za seboj so zapuščale smrt in razdejanje. Med najbolj prizadetimi kraji je bila gotovo Slovenska Istra.

Esesovci in nemška vojska so prodirali v treh kolonah. Požigali so vse od kraja, pobijali stare ljudi, žene in tudi otroke. Zrak so parale bobneče eksplozije in rafali mitraljezov. Partizani I. slovenske istrske brigade in II. hrvatske kakor tudi borci Šerčerjeve brigade in skupina italijanskih partizanov so se junaško borili proti do zob oboroženemu sovražniku. Skupaj s prebivalci so imeli nad 200 žrtev, zažganih pa je bilo nad 50 naselij in zaselkov. I. slovenska istrska brigada je prenehala obstajati, tudi Šerčerjeva brigada se je umaknila na Slovensko.⁷

Posledice nemške uničevalne ofenzive so bile izredno hude. Toda duh in borbenost OF nista klonila. V tem in naslednjem letu so nastale nove partizanske enote: VOS za Slovensko Istro, Istrski odred, Komanda mesta Koper, Italijanski bataljon Alma Vivoda in Mornariški odred Koper. Okupatorju in njegovim neofašističnim pomagačem so zadali občutne izgube. Izvedene so bile volitve v organe prve ljudske oblasti, nastalo je partizansko slovensko šolstvo. Aktivisti NOB, med katerimi so prednjačili mladinke in člani KPS ter SKO, so požrtvovalno izvrševali najtežje naloge.

Koprskе fašiste, najpomembnejše, so partizani po kapitulaciji Italije odvedli v bližino Pazina. Po prihodu Nemcev v Slovensko Istro so uspeli pobegniti in se vrniti v Koper, kjer so organizirali svoje skupine, ki so vdirale na podeželje, izvajale nasilje in pobile precej aktivistov NOB. Po osvoboditvi so jim leta 1946 sodili na sodišču v Postojni. V odsotnosti (bili so na begu) so jih več obsodili na smrt, druge na dolge zaporne kazni. Slovenska Istra je prispevala za svojo osvoboditev izpod okupatorjevega jarma 1222 padlih borcev in žrtev nacističnih ječ, taborišč in drugega nasilja.⁸ Za vse svobodoljubne narode je 50 letnica padca fašističnega režima mejnik zgodovinske razsežnosti.

Snježana Hozjan

KULTURNE I ZNANSTVENE MANIFESTACIJE U POVODU 140-OBLJETNICE ROĐENJA HRVATSKOGA NARODNOG PREPORODITELJA ISTRE I BANA DR. MATKA LAGINJE

Matko Laginja (18. kolovoza 1852-30. ožuljka 1930) rođen je u istarskome Mjestu Klana (Kastavština, danas zapadni dio općine Rijeke u Republici Hrvatskoj), tada u cislajtanijskom dijelu Habsburške Monarhije, a preminuo je u izbjeglištvu u Zagrebu, u tadašnjoj Kraljevini Jugoslaviji. Osnovnu školu polazio je u Klani i Kastvu, gimnaziju u (tadašnjoj) Rijeci, a pravo je studirao u Zagrebu i Grazu, gdje je i doktorirao. U međuvremenu je polazio i trgovačkoekonomske škole u Grazu i Trstu. Bio je odvjetnik, pravno-povijesni i pravni pisac, književnik, sakupljač i obrađivač narodne baštine, dramatičar, režiser, glumac, recitator, gospodarstvenik, novinar, tiskar, urednik, a najviše političar. Isključivo politici posvetio se 80-ih godina 19. stoljeća, kad je postao vođa drugoga naraštaja istarskih hrvatskih preporodnih djelatnika. Bio je član Istarskog sabora i bečkog parlamenta, član Narodnog vijeća (povjerenik za Istru) Države Slovenaca, Hrvata i Srba (sa sjedištem u Zagrebu) te skupštine i drugih tijela

Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (sa sjedištem u Beogradu), a 1920. god. bio je i banom Hrvatske i Slavonije. U povodu 140-obijetnice rođenja toga istaknutoga hrvatskoga velikana Istre Kulturno-prosvjetno društvo "Ivan Matetić Ronjgov" iz Ronjgi, Viškovo (Kastavština), koje djeluje kao Katedra Čakavskog sabora, (sjedište u Puli) u suradnji sa Zavodom za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Rijeci, Čakavskim saborom Pula, Povijesnim društvom Rijeka, Društvom za hrvatsku povijesnicu (Savez povijesnih društava Republike Hrvatske), Ogrankom Matice hrvatske Rijeka, mjesnim zajednicama Klana i Kastav, uz domaćina Skupštinu općine Rijeka, priredilo je niz kulturnih i znanstvenih manifestacija u razdoblju od 5. do 8. studenoga 1992 godine, i to u Zagrebu, Kastvu, Klani i Ronjgima. Predsjednik Počasnog odbora bio je predsjednik hrvatske Vlade Hrvoje Šarinić, a njegovi članovi riječkoistarski nadbiskupimetropolit dr. A. Tamarut i mons. J. Pavličić (u miru), predsjednici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti dr. I. Supek, Matice hrvatske V. Gotovac, Društva hrvatskih književnika N. Fabio, Hrvatske odvjetničke komore M. Kos, Saveza povijesnih društava Republike Hrvatske i Čakavskog sabora dr. P. Strčić, rektor Sveučilišta u Rijeci dr. E. Kuljanić, predsjednici svih istarskih (hrvatskih) i

7 Već autorjev, Slovenska Istra v boju za svobodu, Založba Lipa, Koper, 1976, str. 361364.

8 Slovenska Istra, op. cit., str. 719

kvarnersko otočnih skupština općina te Skupštine Općine Rijeka, više drugih uglednih kulturnih, političkih i znanstvenih ličnosti. Predsjednik Programskog odbora bio je prof. dr. V. Tadejević, a Znanstvenoga odbora dr. P. Strčić.

Proslava ja započela 5. studenoga polaganjem spomenvijenaca na groblju Mirogoj u Zagrebu, uz sudjelovanje potpredsjednika Matice iseljenika akademika dr. S. Babića, predsjednika Društva hrvatskih književnika N. Fabrija i Društva za hrvatsku povijesnicu (Saveza povijesnih društava Republike Hrvatske) dr. P. Strčića te drugih, a predstavnici Laginjine rodne Klane donijeli su i grumen zemlje iz njegova zavičaja.

Nakon toga je, istoga dana, u palači HAZU započeo znanstveni skup kojemu je predsjedavao potpredsjednik Akademije dr. I. Padovan, a u ime HAZU skup je pozdravio akademik dr. H. Sirotković. Referat "Život i djelo dr. Matka Laginje" pročitao je dr. P. Strčić, a priopćenje "Matko Laginja o Kastavskom statutu i Vinodolskom zakonu" akademik dr. L. Margetić. Iste je večeri, u Kastavu, uz sudjelovanje pjevačkog zbora "Istarska vila" iz Kastva i učenika iz Osnovne škole "M. Brozović" Kastav (čitali su izvode iz Laginjinih basni), prikazan Laginjini igrokaz "Šilo za ognjilo" u izvedbi mladih glumaca iz nekoliko amaterskih društava (tom je komedijom Laginja 80-tih godina 19. st. udario temelje hrvatskom glumištu u Istri). Sljedeći dan 6. studenoga - u Klani je nastavljen Znanstveni skup, tijekom kojega su izneseni sljedeći referati: "Život i djelo dr. Matka Laginje" (dr. P. Strčić), "Laginjina transkripcija kastavskoga statuta" (dr. L. Margetić), "Povijest u djelima M. Laginje" (mr. D. Munić), "Laginja, Austrija i hrvatsko pitanje 1883. godine" (prof. N. Crnković), "Književna valorizacija Matka Laginje" (M. Strčić) i "Čakavština u basnama i komediji 'Šilo za ognjilo' M. Laginje" (dr. I. Lukežić), a J. Gržinčić iz Klane evocirao je sjećanja Klanjaca na svog velikoga sumještana. Potom je posjećena rodna Laginjina kuća (najmlađi pripadnik obitelji ima dvije godine i također se zove Matej Laginja). Uvečer je ponovno izvedena spomenuta Laginjina komedija "Šilo za ognjilo".

Zatim je 7. studenoga u Kastvu održan treći i završni dio skupa. Ovdje su na uvjod sudionicima podneseni sljedeći referati: "Politička komponenta u djelu M. Laginje" (dr. P. Strčić), "Laginja u Istarskom saboru" (N. Crnković), "M. Laginja i Hrvatska zajednica" (dr. H. Matković), "Laginja kao povjerenik Države SHS za Istru" (A. Giron), "Laginja u zagrebačkom tisku 1918 - 1930" (dr. B. Janjatović), "Politički krug M. Laginje od 1918 - 1930" (mr. Ž. Klaić), "Status animarum Clanae Popis duša Klane" (mr. V. Munić), "Dnevnik M. Laginje kao bana" (M. Grakalić st. dr. P. Strčić), "Likovni prilozi o M. Laginji" (dr. V. Ekl), "Doprinos M. Laginje narodu Kastavštine" (J. Čiković), "M. Laginja U Pulji" (T. Crnobori) i "Prilozi za bibliografiju o M. Laginji" (S. Hozjan). Referenti su bili iz Rijeke, Pule, Opatije, Klane, Zagreba, Varaždina

i Samobora. Istoga dana otkrivena je spomenploča na kastavskom "Trgu Matko Laginja", a u Ronjgima je održan "Pogovor" Znanstvenom skupu, na kojem su o muzikologu Ivanu Matetiću-Ronjgovu i o njegovu tamošnjem spomen-muzeju središtu čestih kulturnih i znanstvenih manifestacija djelovanja vrlo plodne Katedre Čakavskog sabora KPD "Ivan Matetić Ronjgov" govorili I. Jardas i mesto D. Prašelj.

Isti dan uvečer u Klani je održana svečana akademija, na kojoj su govorili pred-sjednik Skupštine Općine Rijeka mr. Ž. Lužavec i dr. P. Strčić, a u programu su sudjelovali pjevački zborovi "Matko Laginja" iz Laginjine rodne Klane i "Riječki oratorijski zbor" pod ravnanjem D. Prašelja te zbor "Roženice" iz Pazina pod ravnanjem N. Milottija. Recitalom, nastalim na temelju djela Matka Laginje, na proslavi su sudjelovali i učenici Osnovne škole Klane.

U nedjelju, 8. studenog 1992. godine, mons. Jure Petrović, generalni vikar riječko-istarske nadbiskupije, predvodio je koncelebriranu Sv. misu u mjesnoj crkvi u Klani, tijekom koje su prvi put pjevani dijelovi staroslavenske glagoljaške "Dobrinjske mise" (o. Krk) prema zapisima Ivana Matetića Ronjgova te dijelovi "Jubilarne mise" J. Gržinčića iz Klane. Iza toga posjećena je rodna kuća M. Laginje (na kojoj je svojedobno postavljena spomenploča), uz prigodan program te pratnju sopilaša (narodni instrument sopile-sopeli ovdje su se, čini se, prvi put čule nakon punih 80 godina!). Položen je i spomenvijenac na spomenbistu velikana u samome središtu Klane (bista je otkrivena 1952, u povodu njegove 100-godišnjice rođenja).

Pokrovitelj ovih kulturnih i znanstvenih manifestacija bila je Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Dopunjena i proširena izlaganja na znanstvenom skupu bit će objavljena u posebnom zborniku koji je u pripremi. (Uoči znanstvenoga skupa umnoženi su sažeci svih priopćenja, u riječkom "Novom listu" i puljskom "Glasu Istre" objavljen je osežni serijal o M. Laginji, a Hrvatska televizija prikazala je dokumentarac).

Goran Filipi

ZNANSTVENI SIMPOZIJ OB 750. LETNICE
MARČANE IN 100. OBLETNICE HRVAŠKE
ČITALNICE.

Marčana 18. aprila 1993

Občina Marčana, Hrvatska matica Pulj, Znanstvena knjižnica Pulj in Društvo bibliotekarjev Istre so 18. aprila 1993 organizirali enodnevno znanstveno srečanje v počastitev 750. letnice mesteca Marčane in 100. obletnice tamkajšnje hrvaške čitalnice. Srečanje se je začelo svečano: ministrica za kulturo R Hrvatske, mag. Vesna Girardi -Jurkić je pred številnimi domačini, gosti in udeleženci simpozija odkrila spominsko ploščo na stavbi, v kateri je nekoč bila čitalnica. Na srečanju smo slišali